

Tuñuq gives a brief report on the first two kagan's and his achievements, and relates the military campaigns which he, together with Elteriš and Kapgan kagans, carried on.⁴

Most parts of this inscription are well understood. However, the 51th line was already severely damaged when this inscription was discovered.⁵

II. Interpretation of the 51th line by the scholars

The sentences in the 51th line were interpreted as follows:

(1) 𐰉𐰺𐰽𐰾.....𐰉𐰺.....𐰉𐰺𐰾:𐰺𐰽𐰾𐰉𐰺𐰾:𐰾𐰾𐰾𐰾𐰾

𐰉𐰽𐰾𐰾𐰾𐰾𐰾𐰾𐰾𐰾 [Radloff 1899: 22]

kpgnkgn jtiotz jškaja.. nġa..... rti

Капаған қаған jāti отуз жашка әрті

kpgnkgn olrdi

Капаған қаған олурды.⁶ [Radloff 1899: 23]

“Als Kapagan Chagan sieben und dreissig Jahre alt war war er. Kapagan Chagan erhob sich.” [Radloff 1899: 23]

“[for 𐰉𐰺𐰾:𐰺𐰽𐰾𐰉𐰺𐰾:𐰾𐰾𐰾𐰾𐰾] Diese drei Worte sind als richtig entziffert anzusehen, da deutliche Spuren aller in ihnen vorkommenden Buchstaben vorhanden sind.” [Radloff 1899: 81]

4 Tekin 1968: 10-11.

5 Many parts of this inscription are now damaged as Cengiz Alyılmaz reports as follows: “Bilge Tonyukuk yazıtları da tıpkı Köl Tigin ve Bilge Kağan yazıtları gibi bir anıt mezar külliyesi içinde bulunmaktadır. Bilge Tonyukuk adına inşa olunan bu külliyyede yazıtlar dışında insan heykelleri, sunak masasına ait işlemeli taşlar, üst tarafı parçalanmış taşbalar, balballar, gözetleme kuleleri, barka ait tuğla ve kiremit parçalan, künkler, döşemeler bulunmaktadır. Ancak külliyyedeki eserlerin tamamı, açık alanda korumasız ve örtüsüz bırakıldıkları için ciddi şekilde tahrip olmuşlardır. Bilge Tonyukuk yazıtları bu tahribat sonucunda neredeyse tamamen aşınmış; yazılı yüzeyler tabakalar hâlinde dökülmeye başlamıştır. Çetin doğa koşullarına (ısı farkı vd.) bazı bilim adamlarının güzel görüntü alabilmek amacıyla harflerin içlerini boyamaları, gölgelenmek için hayvanların yazıtların diplerine yatmaları ve yazıtlara sürtünmeleri, kuş dışıklarının meydana getirdiği asitlenmeler de eklenince söz konusu tahribat daha da artmış ve hızlanmıştır. Külliye içindeki diğer eserler de külliye de 1897, 1909, 1925 ve 1957 yıllarında yapılan kazılar yüzünden ciddi şekilde tahrip olmuştur.” (Alyılmaz 2005: 186)

“Yazıtın doğu yüzündeki bütün satırlar (51-58. Satırlar) aynı ölçüde aşınmış, yıpranmış, yağlanmış, kararmış ve okunamaz hale gelmiştir. Bu yüzdeki yazılı yüzeyler de ancak parmakla yoklayarak okunabilmektedir.” (Alyılmaz 2005: 225)

6 This word is given as 𐰉𐰽𐰾𐰾 olурты in Radloff 1899: 89b.

“[for 𐰽𐰺𐰸 𐰽𐰸] Grosse Lücke, wo nur mit Mühe in der Mitte der Zeile 𐰽𐰸 anda und am Ende 𐰽𐰺𐰸 zu erkennen sind.” [Radloff 1899: 81]

“[for 𐰽𐰺𐰸𐰽𐰺𐰸𐰽𐰺𐰸𐰽𐰺𐰸] Қапаған қаған олурты ist ebenfalls schwer zu lesen, aber doch sind von dem gössten Theile der Buchstaben deutliche Spuren zu finden, so dass ich diese Lesung ebenfalls für unzweifelhaft richtig halte.” [Radloff 1899: 81]

“Jäti otuz jaška «sieben und zwanzig Jahre alt». Mo-tscho-Chagan war somit entweder im Jahre 664 oder 666 geboren.” [Radloff 1899: 122]

(2) “Qap(a)γan kagan [————].” [Thomsen 1924: 169]

(3) “Kapagan kagan (...).” [Ross 1930: 42]

(4) 𐰽𐰺𐰸 𐰽𐰸 𐰽𐰺𐰸𐰽𐰺𐰸𐰽𐰺𐰸𐰽𐰺𐰸𐰽𐰺𐰸𐰽𐰺𐰸

: 𐰽𐰺𐰸𐰽𐰺𐰸𐰽𐰺𐰸𐰽𐰺𐰸 [Orkun 1936: 117]

k^ap^ag^an k^ag^an y^ti ot^uz y^aš^ka ... anda ... erti k^ap^ag^an k^ag^an ol^urdi [Orkun 1936: 116]

“Kapagan hakan yirmi yedi yaşında ... orada .. idi. Kapagan hakan (tahta) oturdu.” [Orkun 1936: 117]

(5) 𐰽𐰺𐰸 𐰽𐰸 𐰽𐰺𐰸𐰽𐰺𐰸𐰽𐰺𐰸 [Sprengling 1939: 18]

(6) 𐰽𐰺𐰸𐰽𐰺𐰸 [Malov 1951: 60]

Qapayan qayan... [Malov 1951: 64]

“Капаган-каган...” [Malov 1951: 69]

(7) 𐰽𐰺𐰸𐰽𐰺𐰸𐰽𐰺𐰸𐰽𐰺𐰸𐰽𐰺𐰸𐰽𐰺𐰸 𐰽𐰸 𐰽𐰺𐰸𐰽𐰺𐰸𐰽𐰺𐰸 [Aalto 1958: 46]

q^ap^aγ^an q^aγ^an il^hä: r nta rti: q^ap^aγ^an q^aγ^an: ol^urtdⁱm: [Aalto 1958: 47]

“dem Volk des Qap(a)γan-Qayan ... dort ... Den Qap(a)γan-Qayan setzte ich ein.” [Aalto 1958: 46]

“Thomsen übersetzt nur ’Qap(a)γan Kagan (...). Ohne bei Nacht Schlaf...’; Grønbech⁷: *qapayan qayan jeti otuz jašqa[...]*anda [...]järti. *qapayan qayan olurdi*;...” [Aalto 1958: 60]

(8) QpGNQGN: ytiUTz:YsQa nta rti: QpGNQGNULRDi:
[Giraud 1961: 29]

Qapayan qayan yeti otuz yaşqa anta ärti. Qapayan qayan olurdi.
[Giraud 1961: 57]

7 GRØNBECH: vervielfältigter Text der Tonjukuk-Inschrift mit einer Wortliste, von Prof. KAA-RE GRØNBECH bei seinen Vorlesungen an der Kopenhagener Universität verwendet. Ich bin Herrn Mag. art. KÅRE THOMSEN vielen Dank schuldig, weil er mir dieses wertvolle Material zur Verfügung gestellt hat.” [Aalto 1958: 91].

“Qapghan Qaghan devint Qaghan dans sa trentième année... Qapghan Qaghan régna.” [Giraud 1961: 64]

“Qapyan qayan yeti otuz yaşqa (qayan bolti ?). anta ärti. Qapyan qayan olurdi. Tün udimati.

Il est sage de renoncer à combler les deux lacunes, la première de dix caractères environ, la seconde de quatre ou cinq caractères. Cependant, si l’on tient compte que le chiffre 27 peut correspondre à l’âge d’accession au trône de Qapghan, on peut suppléer dans la première phrase : qayan bolti : «devint qaghan». La phrase qui suit la lacune : Qapyan qayan olurdi, où il faut signaler la forme de passé accompli doit vouloir dire : Qaghan régna comme qaghan.” [Giraud 1961: 115]

(9) qapyan qayan [yeti] otuz [..... anta ärti] qapyan qayan olurtdum. [Tekin 1968: 252]

“Qapyan Kagan, at (the age of) twenty-seven, ... I enthroned Qapyan Kagan.” [Tekin 1968: 289]

(10) ...:YHYY1H [Ergin 1970: 157]

Qapgan Kağan [yiti] otuz yaşqa [..... anda erti] Qapgan Kağan olurtı [Ergin 1970: 81]

“Kapgan Kağan yirmi yedi yaşında orada idi. Kapgan Kağan oturdu.” [Ergin 1970: 44]

(11) ...:YHYY1H [Ajdarov 1971: 323]

Қапаған қаған... “Капаған кағану...” [Ajdarov 1971: 332]

(12) “If *otuz yaşqa*: is the correct reading in the damaged line 51 and T.’s age when Qapyan ascended the throne in 693, he must have been born in 663.” (Clauson 1971: 126)

(13) Kapgan Kagan yiti otuz yaşqa [tegi çor erti :] anda [kisre kağan bolmuş] erti “Kapgan Kagan war bis zu seinem 27. Lebensjahr ein Çor (trug den Titel Çor). Später (nach seinem 27. Lebensjahr) wurde er Kagan.” [Sertkaya 1988: 55]

Kapgan Kagan olurtı “Kapgan wurde Kagan” [Sertkaya 1988: 55-56]

(14) 𐰽𐰺.....𐰽𐰾.....𐰺𐰽.....:YHYY1H [Tekin 1994: 20]

k(a)pg(a)n k(a)g(a)n [y(e)ti] ot(u)znta(ä)rti : k(a)pg(a)n k(a)g(a)n : ol(u)rtd(u)m [Tekin 1994: 21]

“Kapgan Kağan yirmi (yaşında?) idi. (Onu ben) Kapgan kağan (olarak) tahta oturttum.” [Tekin 1994: 20]

kapgan kagan : [yèti] otuzntaerti : kapgan kagan : olortdum
[Ölmez 2012: 168]

“(... ?) Kapgan Kağan yirmi [yedi] idi. Kapgan Kağan’ı tahta çıkarttım.” [Ölmez 2012: 176]

III. Conclusion

As seen above, the sentences in the 51th line appear differently in the publications. According to most researchers, there are two sentences in this line. The first sentence is :𐰃𐰆𐰪.....𐰆𐰏.....𐰆𐰏:𐰘𐰆𐰇𐰈𐰉𐰊𐰋𐰌𐰍𐰎, if we accept the text by Radloff. This sentence can be read as *qapγan qayan : y(e)ti ot(u)z : yašqa nta ärti* :. The part *qapγan qayan : y(e)ti ot(u)z : yašqa* means “Qapγan Qaghan, at (the age of) twenty-seven”. According to the Chinese chronicles, Qapγan Qaghan was one of the younger brothers of Elteriš Qaghan (= Qutluγ) and appointed as *šad*⁹ by him¹⁰; Qutluγ died of a disease when Qapγan Qaghan was at the age of twenty-seven; Qapγan Qaghan appointed his younger brother as the Shad of the left wing [i.e. the Tölis people] and the son of Qutluγ [i.e. Bilgä Qaghan of the future] as the Shad of the right wing [i.e. the Tarduš people].¹¹ Therefore, this sentence may be mended as follows:

:𐰃𐰆𐰪[𐰆𐰇𐰈𐰉𐰊𐰋]𐰌𐰍𐰎𐰏𐰐𐰑:𐰒𐰓𐰔𐰕𐰖𐰗:𐰘𐰙𐰚𐰛𐰜𐰝𐰞:𐰟𐰠[𐰡𐰢𐰣𐰤𐰥𐰦𐰧𐰨:𐰩𐰪𐰫𐰬𐰭𐰮𐰯𐰰𐰱] *Qapγan qayan : y(e)ti ot(u)z : yašqa [qayan(i)m učdoq(i)]nta [tölis bod(u)n üzä šad] ärti* : “Qapγan Qaghan, at (the age of) twenty-seven, was [the Shad above the Tölis people] when [my qaghan died]”.

For this mending confer the following examples:

öz(ü)m tarduš bod(u)n üzä šad ärt(i)m “I myself was the shad above the Tarduš people” (KT E 17)

9 “«Schad und Jabgu». Dies sind die beiden höchsten Titel der Türken nächst dem des Kakan. Sie werden nur an die nächsten Verwandten, Brüder oder Söhne, des Monarchen vergeben. Beide Titel werden als Schö-hu (葉護) und Schö (設, cant. Schit, fälschlich 没, mo, gedruckt) bereits im Tschou-schu (Kap. 50, p. 4) erwähnt.” [Hirth 1899: 45].

10 “So wurde Ku-to-lu [= Qutluγ] allmählich stark, so daß er sich schließlich selbst zum Kagan machte. Er ernannte seine jüngeren Brüder Mo-tsch’o zum Schad und To-si-fu zum Ye-hu (Yabgu).” (Liu 1958: 158) (according to 舊唐書 Jiù-táng-shū)
“Schließlich machte er [= Qutluγ] sich selbst zum Kagan. Er ernannte seine jüngeren Brüder Mo-tsch’o zum Schad und To-si-fu zum Ye-hu (Yabgu).” (Liu 1958: 213) (according to 新唐書 Xīn-táng-shū)

11 “Im 2. Jahre (699) ernannte Mo-tsch’o seinen jüngeren Bruder To-si-fu zum Schad des linken Flügels und den Sohn des Ku-to-lu namens Mo-kü zum Schad des rechten Flügels.” (Liu 1958: 163) (according to 舊唐書 Jiù-táng-shū)
“Er [= Mo-tsch’o] setzte wieder To-si-fu als Linken Schad und den Sohn des Ku-to-lu, Mo-kü, als Rechten Schad ein.” (Liu 1958: 218) (according to 新唐書 Xīn-táng-shū)

- BERTA, Árpád, *Szavaimat jól halljátok..., A Türk és Ujgur rovásírásos emlékek kritikai kiadása*, Szeged 2004.
- _____, translated by Emine Yılmaz, *Sözlerimi İyi Dinleyin..., Türk ve Uygur Runik Yazıtlarının Karşılaştırmalı Yayını*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 1008, Ankara 2010.
- CLAUSON, Sir Gerard, “Some Notes on the Inscription of Toñuquq”, in *Studia Turcica*, editit L. Ligeti, Bibliotheca Orientalis Hungarica XVII, Budapest 1971, pp. 125-132.
- _____, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth- Century Turkish*, Oxford 1972.
- ERGİN, Muharrem, *Orhun Âbideleri*, İstanbul 1970.
- GIRAUD, René, *L’inscription de Baïn Tsokto*, Paris 1961.
- HIRTH, Friedrich, “Nachworte zur Inschrift des Tonjukuk. Beiträge zur Geschichte der Ost-Türken im 7. und 8. Jahrhundert nach chinesischen Quellen”, in Wilhelm Radloff, *Die alttürkischen Inschriften der Mongolei. Zweite Folge: Die Inschrift des Tonjukuk*, St. Petersburg 1899 (Osnabrück 1987).
- LI, Yong-Söng, “Zu QWRDNŦA in der Tuñuquq-Inschrift”, *Central Asiatic Journal* 47/2 (2003), pp. 229-241.
- _____, “Orhon Yazıtları Üzerine Bazı Notlar”, *Türk Dilleri Araştırmaları* 18 (= *Festschrift in Honor of Talat Tekin* edited by Mehmet Ölmez) (2008), pp. 207-228.
- LIU, Mau-tsai, *Die chinesischen Nachrichten zur Geschichte der Ost-Türken (T’u-küe), I. Buch: Texte*, Wiesbaden 1958.
- _____, *Die chinesischen Nachrichten zur Geschichte der Ost-Türken (T’u-küe), II. Buch: Anmerkungen-Anhänge-Index*, Wiesbaden 1958.
- MALOV, Sergej Jefimovič, *Pamjatniki drevnetjurkskoj pis ’mennosti*, Moskva & Leningrad 1951.
- NADELJAJEV, V. M., D. M. Nasilov, E. R. Tenišev & A. M. Ščerbak (eds.), *Drevnetjurkskij slovar’*, Leningrad 1969.
- ORKUN, Hüseyin Namık, *Eski Türk Yazıtları I*, İstanbul 1936.
- _____, *Eski Türk Yazıtları IV*, İstanbul 1941.
- ÖLMEZ, Mehmet, *Orhon-Uygur Hanlığı Dönemi Moğolistan’daki Eski Türk Yazıtları, Metin-Çeviri-Sözlük*, Ankara 2012.
- RADLOFF, Wilhelm, *Die alttürkischen Inschriften der Mongolei. Zweite Folge: Die Inschrift des Tonjukuk*, St. Petersburg 1899 (Osnabrück 1987).
- ROSS, E. Denison, “The Tonyukuk Inscription, being a Translation of Professor Vilhelm Thomsen’s final Danish rendering”, *Bulletin of the School of Oriental Studies* VI/1 (1930), pp. 37-43.
- SERTKAYA, Osman Fikri, “Probleme der köktürkischen Geschichte: Einige Bemerkungen zur Ostseite des zweiten Steins der Tonyukuk-Inschrift”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten* 1986 (1988), pp. 53-57.
- _____, “Göktürk tarihinin meseleleri: Tonyukuk Kitabesinin İkinci Taşının Doğu Yüzü Hakkında Bazı Yeni Görüşler”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten* 1986 (1988), pp. 59-63.
- SPRENGLING, Martin, “Tonyukuk’s Epitaph: An Old Turkish Masterpiece”, *The American Journal of Semitic Languages and Literatures* LVI/1 (1939), pp. 1-19.

- _____, “Tonyuquq’s Epitaph: Transliterated Text and New, Scientifically Annotated Translation”, *The American Journal of Semitic Languages and Literatures* LVI/4 (1939), pp. 365-383.
- TEKİN, Talat, *A Grammar of Orkhon Turkic*, Indiana University Publications, Uralic and Altaic Series vol. 69, Bloomington & The Hague 1968.
- _____, “A New Classification of the Turkic Languages”, *Türk Dilleri Araştırmaları* 1 (1991), pp. 5-18.
- _____, *Tunyukuk Yazıtı*, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 5, Ankara 1994.
- _____, “Some Remarks on the Tunyukuk Inscription”, in *Beläk Bitig, Sprachstudien für Gerhard Doerfer zum 75. Geburtstag*, Herausgegeben von Marcel Erdal und Semih Tezcan, Wiesbaden 1995, pp. 209-222.
- _____, *Orhon Yazıtları: Kül Tigin, Bilge Kağan, Tunyukuk*, Simurg Dil ve Edebiyat Dizisi: 1, İstanbul 1995.
- _____, 돌궐 비문 연구 — 쿨 티긴 비문, 빌개 카간 비문, 투뉴쿠크 비문 — [*Dol-gwəl Bimun Yəngu — Kül Tigin Bimun, Bilgä Kağan Bimun, Tunyukuki Bimun* — = Researches into the Orkhon Inscriptions — Kül Tigin Inscription, Bilgä Kagan Inscription, Tuñukuk Inscription —], translated and annotated by Yong-Söng Li, Seoul 2008.
- TEZCAN, S[emih], “Tonyukuk yazıtında birkaç düzeltme”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı –Belleten 1975-1976* (1976), pp. 173-181.
- THOMSEN, Vilhelm, “Alttürkische Inschriften aus der Mongolei, in Übersetzung und mit Einleitung”, übersetzt von Hans Heinrich Schaeder, *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* 78 (1924), pp. 121-175.
- USER, Hatice Şirin, *Köktürk ve Ötüken Uygur Kağanlığı Yazıtları*, Kömen Yayınları: 32, Türk Dili Dizisi: 1, Konya 2009.